

Структурні зрушення в галузях економіки: світові тенденції

У статті здійснено узагальнення світових тенденцій провідних країн світу відносно напрямів змін структури виробництва товарів та послуг у розрізі видів економічної діяльності.

Ключові слова: структура виробництва товарів та послуг, види економічної діяльності, світові тенденції, провідні країни світу.

В статье проведено обобщение мировых тенденций ведущих стран мира относительно направления изменений структуры производства товаров и услуг в разрезе видов экономической деятельности.

Ключевые слова: структура производства товаров и услуг, экономическая деятельность, мировые тенденции, ведущие страны мира.

In the article the author conducted generalization generalization trends leading countries in the world Regarding direction changes to the production structure of goods and services in the economic activities breakdown species.

Постановка проблеми. Сучасне світове господарство являє собою розгалужену, складну мегаекономічну систему, цілісність якої забезпечується розвинутим міжнародним поділом і кооперацією праці, взаємодією сукупності інтенсивних міжнародних ринків, валютно-фінансовими і кредитними відносинами. Величезні масштаби світогосподарського товарообігу, фінансових, технологічних ресурсів, з одного боку, засвідчують дедалі вагомішу роль зовнішньоекономічних факторів у господарському поступі окремих країн. З іншого боку, посилюється вразливість національних економік, особливо середньо- і слабозрозвинутих країн, стосовно турбулентних процесів, фінансових криз, як-от ті, що прокотилися останнім часом.

Одним з головних завдань зовнішньоекономічної політики України за цих умов є розробка алгоритму оптимальної взаємодії національної економіки зі світовим господарством у контексті бурхливих і швидкоплинних змін і трансформацій, що відбуваються і у світовій, і в національній економіці. Високий динамізм цих процесів ускладнює вибір моделі зовнішньоекономічної стратегії, яка в найзагальнішому вигляді має спрямовуватися на формування відкритої економіки, бути структурно орієнтованою, наближеною до імпортозаміщувального типу з переважною орієнтацією на розвиток місткого внутрішнього ринку.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Місце й роль України в міжнародному поділі праці, у світових економічних процесах залежить від багатьох факторів. Серед них визначальними є її природно-ресурсний і людський потенціали, рівень економічного і науково-технологічного ро-

звитку, профіль спеціалізації (в регіональному і світовому масштабі), стан інституційної системи та зовнішньоекономічної інфраструктури. Повноцінна участь України у світогосподарських процесах стане можливою лише за умови якісного вдосконалення всіх складових, що визначають становище країни у світовій економіці і міжнародних економічних відносинах.

Досліджуючи еволюційний розвиток структури національних економік, англійський економіст Колін Кларк обґрунтував концепцію «трьох секторів», згідно з якою в процесі розвитку економіки відбувається послідовна зміна ролей трьох основних її секторів (первинного – виробництво сировини; вторинного – види діяльності, що переробляють сировину в кінцеву продукцію та третинного – види діяльності, що обслуговують і сприяють розвитку перших двох секторів і забезпечують відтворення робочої сили). Відповідно до теорії К. Кларка сектори економіки мають свій життєвий цикл і під впливом економічних зсувів у структурі потреб людей відбувається послідовний перехід провідної ролі секторів (для економічного розвитку в цілому): від первинного до третинного [1].

У подальшому Д. Белл деталізував третинний сектор, виділивши четвертинний (обслуговування бізнесу) та п'ятиринний (послуги, спрямовані на людський розвиток) [2]. У наукових публікаціях підкреслюється визначальна роль знань та інформації як чинників економічного зростання, а також удосконалення інституційних засад національних економік, що у свою чергу пов'язується з подальшою диверсифікацією структури економіки. Цьому сприяє посилення глобалізаційних процесів, що привело до утворення гео економічного простору, в якому на рівні з національними економіками функціонують транснаціональні корпорації. Неоднакові процеси структурування у цих кластерах створюють умови для постійного перегляду галузевої структури виробництва.

Метою статті є узагальнення світових тенденцій провідних країн світу відносно напрямів змін структури виробництва товарів та послуг.

Виклад основного матеріалу. Характерною рисою виробництва на сучасному етапі науково-технічної революції (НТР) є те, що рамки і перспективи розвитку багатьох базових галузей обумовлюються рівнем освоєння досягнень НТР, а також новими обставинами, які створились через структурні кризи та зростаюче забруднення довкілля. Причому, для подальшого розвитку електроніки потрібні надчисті матеріали, які можуть бути отримані лише в космічних умовах, що і визначає рамки розвитку цього виду діяльності.

За умов переплетіння циклічних і структурних криз нагальною стала необхідність перебудови національних еко-

номік на основі енерго- та матеріалозберігаючих технологій, широкого використання міні- і мікроЕОМ, мікропроцесорів, безвідходних технологій. Це впливає на прискорення розвитку низки нових галузей, зокрема, виробництва устаткування для захисту довкілля, виробництва найновіших засобів зв'язку, інформаційних, аерокосмічних систем, формування такого виду діяльності як біоінжиніринг.

У результаті зрушень не лише виникають нові галузі, а й посилюється болючий процес злому тих напрямів виробничої спеціалізації, які склалися передусім у базових галузях. Для багатьох національних господарюючих суб'єктів основним завданням стала швидка і гнучка адаптація до вимог часу.

Аналіз структури національних економік, її зміни впродовж останнього десятиріччя минулого століття та перших десяти років поточного здійснюється передусім на стадії виробництва ВВП за показником валової доданої вартості.

Як видно з рисунку, Китай випередив за показником ВДВ: у 1992 році – Росію, у 1995 році – Великобританію (та Італію), у 2000 році – Німеччину, у 2006 році – Японію, у 2010 році – США.

З таблиці видно, що основними загальносвітовими тенденціями макроструктурних зрушень є стале скорочення у

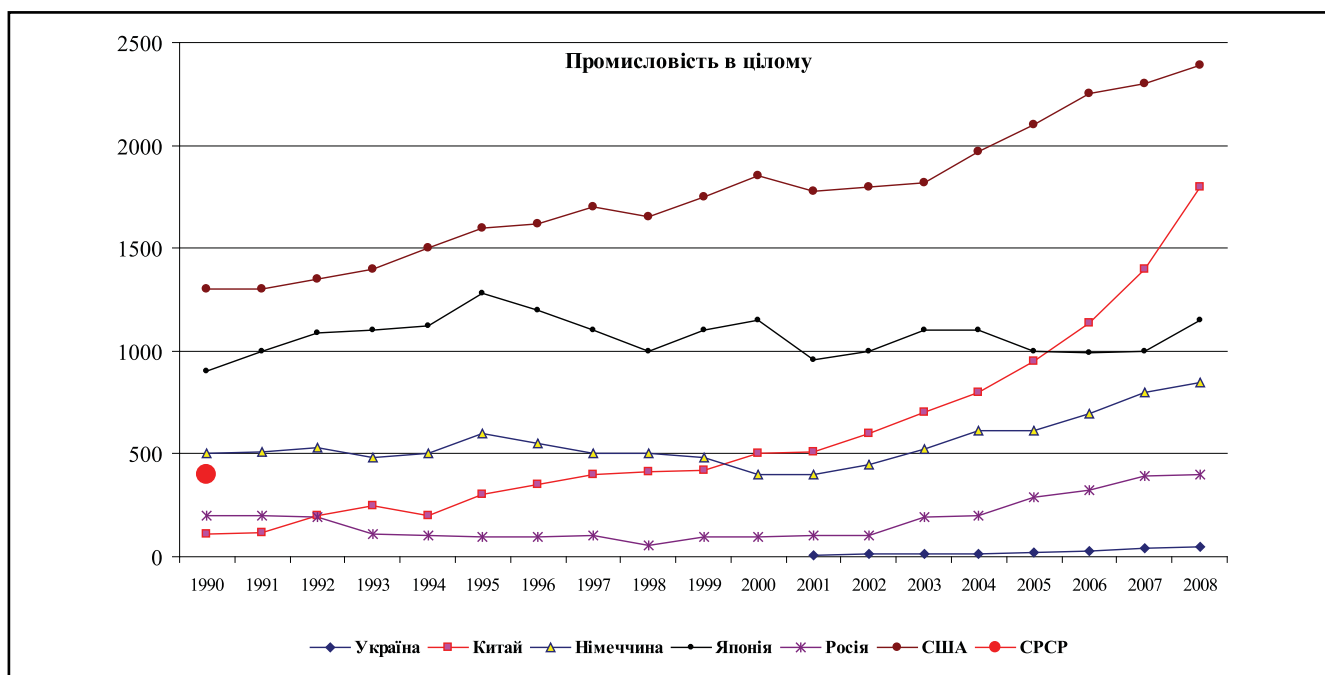
виробництві ВВП частки аграрного сегмента економіки та зростання частки послуг, які притаманні країнам як з високим, так і з низьким рівнем доходу на душу населення.

Бідні країни мають найвищу частку сільського, рибного та лісового господарства, але й у цьому первинному секторі доіндустріального етапу розвитку економіки відбувається суттєве зниження цієї частки.

Країни із середнім рівнем доходу на одну особу мають відносно високу частку промисловості, в тому числі обробної, у структурі ВДВ, тобто вони знаходяться на індустріальній стадії розвитку, хоч зниження цієї частки в кінці періоду, що аналізується, а також зниження частки промислових товарів впливає на підвищення частки послуг.

Високі питомі доходи розвинутих країн сприяють збагаченню структури потреб та швидшому зростанню в ній духовних потреб порівняно з матеріальними. У цієї групи країн характерною є найвища та зростаюча частка послуг при зменшенні частки не лише аграрних видів діяльності, а й індустріальних. Це є свідченням поширення постіндустріальної економіки у світі.

Отже, структурування економіки за 1990–2009 роки здійснювалося головним чином за рахунок динамічного ро-

Валова додана вартість за видами економічної діяльності: видобуток корисних копалин, обробні виробництва, виробництво і розподіл електроенергії, газу та води, \$ млрд., поточні ціни

Джерело: United Nations Statistics Division, UN Data Retrieval System, National Accounts Estimates of Mains Aggregates.

Структура валової доданої вартості

Групи країн за рівнем доходу на одну особу	Рік	Сільське, рибне та лісове господарство	Індустрія	у тому числі обробна промисловість	Послуги
Низький дохід	1990	32	26	15	42
	2008	24	27	14	49
Середній дохід	1990	15	39	24	46
	2008	10	36	22	54
Високий дохід	1990	3	33	22	64
	2008	2	27	18	71

Джерело: 2008 World Development Indicators. The World Bank.

звитку сфери послуг та обробної промисловості. Так, за даними Світового банку, частка первинного сектору скоротилася: майже втричі в Польщі (з 8 до 3%), у чотири рази в Угорщині (з 15 до 4%) та Литві (з 27 до 7%), більш ніж у чотири рази в Естонії (з 17 до 4%), а в Латвії навіть більш ніж у п'ять разів (з 22 до 5%). Певний вплив на ці процеси в країнах Балтії та Угорщині справило також реальне скорочення аграрного виробництва. Таке явище в останні роки має місце і в окремих розвинених країнах: Японії, Об'єднаному Королівстві та Фінляндії [3].

Таким чином можна зробити висновки, що поряд із зростанням частки послуг проявляється тенденція до випереджаючого збільшення частки фінансових, страхових та інших ділових послуг при зменшенні частки традиційних послуг – торгівлі і транспорту.

Це твердження є справедливим для половини з досліджуваного числа країн (США, Японії, Франції, Італії, Угорщини, Словацької Республіки). В інших частка послуг торгівлі, готелів, ресторанів та транспорту теж зростає, що пов'язано з безперервним технологічним удосконаленням процесів обслуговування за умов високої конкуренції в глобальній економіці. Під впливом нових технологій старі традиційні види послуг на базі всебічної модернізації набувають «другого дихання». Це можна проілюструвати на прикладі торгівлі США: ця найбільш давня і крупна галузь перебудувала матеріальну базу, бізнес-процеси, ринкову стратегію, формати і методи обслуговування, значно посилила конкурентні позиції і випереджає багато інших галузей за темпами зростання, припливом інновацій, рівнем продуктивності праці та інших ресурсів.

У багатьох видах послуг використовуються наукомісткі технології. Євростат відносить до наукомістких послуг поштовий зв'язок, і телекомунікації, комп'ютери і пов'язану з ними діяльність, наукові дослідження, фінансове посередництво, страхування, оцінку нерухомості, обслуговування бізнесу, освіту, охорону здоров'я, соціальні послуги, рекреаційну, спортивну і культурну діяльність.

Збільшення частки інших видів послуг, до складу яких включаються послуги освіти та охорони здоров'я, зумовлено більш жорсткими вимогами постіндустріального суспільства до якості людського капіталу. Широке розповсюдження у сфері послуг отримали нові технології, передусім інформаційно-комунікаційні (ІКТ).

У США на початку нового століття із десяти галузей з високою часткою ІКТ у складі основних фондів вісім відносилися до таких видів послуг, як оптова та роздрібна торгівля, ділові послуги, освіта, охорона здоров'я, фінансові послуги і страхування, юридичні служби. На основі інформаційних технологій у багатьох видах послуг відбуваються революційні перетворення: радикально змінюється матеріальна база, характер і зміст операцій. Сформувався цілий комплекс нових галузей, зокрема інформаційного профілю – мобільного телезв'язку, послуг з обробки інформації, розробки програмного забезпечення, системної інтеграції, управління і обслугову-

вання крупних інформаційних систем. Змінилися притаманні послугам характеристики: локальна прив'язаність послуг зменшується за рахунок розширення можливостей передачі на відстань на різних носіях і в режимі реального часу. До потоку інтенсивних технологічних змін притягуються практично всі галузі послуг – від транспорту і торгівлі до сфер охорони здоров'я, освіти, театру, кінематографа. З появою Інтернету, інноваційного механізму підривного характеру, ринок послуг вийшов за рамки реальної економіки. У віртуальному господарському просторі нині реалізуються зростаючі обсяги операцій з продажу книжок, комп'ютерів, програмного забезпечення відео- і аудіодисків; здійснюють різноманітні контакти між виробниками і споживачами.

Важливим індикатором ефективності структурних зрушень і просування країни в напрямі розбудови сучасного етапу розвитку – «економіки знань» – є збільшення частки стратегічних секторів економіки, тобто тих видів економічної діяльності, що інтенсивно використовують знання і є вирішальним для забезпечення економічного зростання. За методологією OECD у структурі економіки виокремлюються п'ять стратегічних секторів: перший – високотехнологічні види промислової діяльності; другий – середньовисокотехнологічні; третій – пошта та телекомунікаційний сервіс; четвертий – фінансові та страхові послуги; п'ятий – інші ділові послуги. Окрім зазначених п'яти секторів до стратегічно важливих віднесені також соціально орієнтовані види економічної діяльності: освіта та охорона здоров'я, від стану та динаміки яких залежить розвиток людського капіталу.

За методологією OECD, високо- та середньовисокотехнологічні види промислової діяльності формують два перших із стратегічних секторів економіки і нині виступають як головні чинники підвищення конкурентоспроможності та забезпечення зростання національних економік.

Відповідно до визначення Євростату високо- і середньо технологічні галузі охоплюють вісім обробних видів діяльності: виробництво хімікатів і хімічних продуктів, механічний та автомобільний інжиніринг, машинобудування, транспорт, електротехнологія, інформатизація та комунікації, метрологія, контроль, інструментальне виробництва, оптика.

У розвинених країнах світу ці виробництва отримують випереджаючий розвиток, який супроводжується структурними зсувами в бік зростання їх частки як у загальному випуску обробної промисловості, так і економіки в цілому. За станом на 2008 рік середньозважена частка високо та середньотехнологічних виробництв в обробній промисловості в країнах «Великої сімки» досягла 47,3%, а у США близько 50%.

Високий рівень технологій забезпечується концентрацією в обробній промисловості, зокрема, наукових і конструкторських розробок. Нині в галузях цього комплексу функціонують чверть загальної чисельності найбільш висококваліфікованих працівників, що становлять інтелектуальний потенціал обробної промисловості – це 43% вчених, більше 80% інженерів, майже 70% техніків та управлінського персоналу. Із загальною

суми щорічних асигнувань на НДДКР в обробній промисловості 75% припадає на машинобудівний комплекс.

Домінуючим напрямом технологічного переозброєння є широкомасштабна електроніфікація всього господарства досліджуваних країн, починаючи з галузей матеріального виробництва та закінчуючи науковими дослідженнями, охороною здоров'я, освітою, а також побутом та відпочинком, тобто що охоплює практично всі сфери людського життя та діяльності.

Пріоритети науково-технічного розвитку на загальноєвропейському рівні формулюються в рамкових програмах ЄС зі сприяння НДДКР. Згідно з діючою на сьогодні Шостою рамковою програмою ЄС (2002–2008) пріоритетними і середньостроковій перспективі признані сім тематичних напрямів досліджень (у порядку частин витрат):

- інформаційні технології;
- реалізація стійкого розвитку та вирішенні екологічних проблем;
- нанотехнології та нові матеріали, а також нові пристрої та технологічні процеси;
- геноміка та біотехнології для охорони здоров'я;
- авіаційні та космічні дослідження;
- розробка безпечних та якісних продуктів харчування;
- дослідження, сприяння побудові громадянського суспільства, що базується на знаннях.

В усіх країнах ЄС спостерігається зниження частки матеріального виробництва, зокрема сільського господарства (особливо в нових країнах-членах), чому сприятиме поступове скорочення субсидій селянам, гірничодобувної та металургійної промисловості, а також виробництва одягу, взуття та інших товарів масового попиту. Скорочення та поступова ліквідація державних субсидій для окремих галузей обумовлює їх докорінну модернізацію. В ряді країн за рахунок таких галузей, як автомобілебудування, машинобудування, хімічна промисловість та електротехніка, стабілізувалася частка обробної промисловості у ВВП (так, у Німеччині частка промисловості та енергетики у виробництві ВВП у 2000–2008 роках стабілізувалася на рівні 22,5–23%).

Зниження частки, а у ряді випадків і абсолютних обсягів виробництва промислових галузей у ВВП обумовлено і зараз, і у середньостроковій перспективі наростаючою конкуренцією з боку Китаю, Індії, країн ЮВА, Латинської Америки та ін. Спостерігається тенденція виводу традиційного промислового виробництва за межі ЄС. Одночасно європейські ТНК розширюють на території країн базування виробництво наукомістких товарів і послуг, що забезпечують стратегічне управління іноземними підрозділами та подальшу світогосподарську експансію.

Нинішнє велике значення «старих» галузей у структурі економіки при однобокій світогосподарській спеціалізації породжує високі показники довгострокового безробіття (у Польщі та Словаччині вона перевищує 10%, в Греції та Литві – 5%). Але і в окремих старих країнах-членах усе ще значна частка традиційних галузей промисловості, які сильно залежать від

перепадів кон'юнктури та в цілому залишаються структурно слабкими, стримує динаміку економічного розвитку. Разом з тим такі промислові галузі, як автомобілебудування, електроніка, фармацевтика та галузі, що використовують найновіші біотехнології, зростають прискореними темпами, але все більше перемищуються у Східну Європу.

Частка сфери обігу і послуг у виробленому ВВП становить 71% головним чином за рахунок фінансових та ділових послуг, туризму, готельного бізнесу, особливо у Південній Європі. При цьому в ряді країн – старих членів ЄС частка послуг перевищує 80%. Швидкий розвиток сфери послуг в економічно відсталіх країнах ЄС часто пов'язане зі створенням окремих її сегментів практично «з нуля», причому в основному дочірніми структурами іноземних телекомунікаційних компаній, банків, страхових фірм тощо. Коли вільні та незаповнені ринки будуть захоплені, а попит населення стане близьким до насичення, темпи зростання сервісних галузей уповільняться.

Структурні зрушення на користь високотехнологічних виробництв мали місце як у середньому по країнах «великої сімки», так і в таких невеликих розвинених країнах, як Фінляндія та Ірландія.

Динамічні зрушення на користь високотехнологічних виробництв мали місце і в трансформаційних країнах Центральної Європи, особливо Угорщині, де загальна частка високо- та середньовисокотехнологічних виробництв зростає на 12,8 відсоткового пункту.

Із зазначеного можна зробити два висновки: по-перше, на сучасній стадії економічного розвитку в більшості розвинених країн вже існує певна усталеність структури обробної промисловості за технологічним рівнем. По-друге, «прорив» в економічному зростанні країн, які на цей час ще відстають від найрозвиненіших країн світу, може бути досягнутим саме за рахунок випереджаючого розвитку високотехнологічних промислових виробництв і розширення експорту їх продукції. Саме такий шлях є характерним для Фінляндії, Ірландії, країн Південної Азії, Угорщини. У 2008 році продукція високотехнологічних галузей становила більш 30% експорту в Швейцарії, Кореї, США, Об'єднаному Королівстві, Угорщині та Нідерландах [4].

Висновки

Отже, аналіз світових тенденцій галузевих структурних зрушень дозволяє зробити висновок, що основні їх напрями пов'язані з розвитком високотехнологічних виробництв, найсучасніших телекомунікаційних технологій та розширенням асортименту послуг для бізнесу та населення. При цьому слід підкреслити, що забезпечення випереджаючого зростання високотехнологічних виробництв є, насамперед, наслідком цілеспрямованої державної політики. Так, стимулювання розвитку європейського простору інновацій, досліджень і розробок, поруч із створенням інформаційного суспільства, визначено як одне із першочергових завдань Програми поліпшення конкурентних позицій ЄС, прийнятої на Лісабонській Європейській Раді. Стимулювання цивільних

НДДКР у передових сферах науки та технології; створення сприятливого підприємницького клімату для здійснення НДДКР; надання підтримки університетам і удосконаленню шкільної освіти є основними напрямками державної науко-во-технологічної політики більшості розвинених країн [5].

Список використаних джерел

1. Klark C. Condition of Economic progress. McMillan, 1940.

2. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. – М., 1999.

3. World Development Indicators 2009 / World Bank. – Washington.

4. OESD Science, Technology and Industry Scoreboard 2005. – ISBN. – OESD 2005.

5. Imperatives for Innovation The Second National Innovation Summit 2001. – Washington, D.C., 2008.

УДК 657.6

Е.В. ОСТРОВКА,

асистент кафедри фінансів, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана

Державний фінансовий аудит як домінанта державного фінансового контролю

У статті проведено аналіз дієвості форм державного фінансового контролю в Україні та обґрунтовано необхідність зміщення акцентів у діяльності контролюючих органів з репресивних на превентивні форми контролю.

Ключові слова: державний фінансовий контроль, державний фінансовий аудит, інспектування, ревізія.

В статье проведен анализ действенности форм государственного финансового контроля в Украине и обоснована необходимость смещения акцентов в деятельности контролирующих органов с репрессивных на превентивные формы контроля.

Ключевые слова: государственный финансовый контроль, государственный финансовый аудит, инспектирования, ревизия.

The effectiveness of the forms of public financial control in Ukraine is examined and the necessity of reorientation of the control authorities' activity from retrospective to preventive forms is reasoned in the article.

Keywords: public financial control, public financial audit, inspection, revision.

Постановка проблеми. Стан фінансово-бюджетної дисципліни в державному та комунальному секторах економіки, неефективне управління обмеженими бюджетними ресурсами, зростання обсягів їх незаконного та нецільового використання дає підстави стверджувати, що механізм контролю у сфері державних фінансів є недостатньо дієвим.

Враховуючи те, що поточні результати державного фінансового контролю не відповідають його цілям та завданням, актуальним стає питання у дослідженні дієвості форм та методів його здійснення.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Сучасний стан фінансово-правової дисципліни в державному та комунальному секторах економіки, що характеризується

неефективним господарюванням та значними фінансовими порушеннями, обумовило появу низки дискусій щодо дієвості державного фінансового контролю та доцільності впровадження у практику контролюючих органів нової форми здійснення контролю за процесом формування, розподілу та використання бюджетних коштів та майна. Зокрема, даній проблематиці у своїх роботах приділили увагу такі науковці, як Є.В. Мних, М.О. Никоневич, Н.С. Барабаш, Л.Г. Ловінська, І.Б. Стефанюк, О.О. Чечуліна, Л.В. Дікань, Ю.О. Голуб, Н.В. Синюгіна, І.В. Басанцов, та інші [1–4, 6].

Проблемні питання, що висвітлюються в наукових роботах, заслуговують на наукове визнання і застосування на практиці, проте наукова аргументація, що подається, є загальом абстрактною і не надає належного обґрунтування визначеним формам контролю.

Мета статті. На основі аналізу дієвості механізму державного фінансового контролю в Україні, зокрема таких його форм, як інспектування та державний фінансовий аудит, обґрунтувати необхідність зміщення акцентів у діяльності контролюючих органів з репресивних на превентивні форми контролю.

Виклад основного матеріалу. Проаналізувавши наукові роботи вітчизняних та зарубіжних вчених щодо організації державного фінансового контролю в Україні, можна побачити, що поширеною є дискусія щодо необхідності відведення державному фінансовому аудиту домінуючої ролі у контрольно-перевірочному процесі [1–6].

Так, Є.В. Мних, обґрунтовуючи необхідність впровадження у практику державного фінансового контролю державного фінансового аудиту, зазначає: «Назріла необхідність змінити підходи або навіть ідеологію, філософію державного фінансового контролю» [4, с. 16]. Науковець акцентує увагу на тому, що головна мета державного фінансового контролю, яка полягає у недопущенні порушень чинного законодавства, має бути доповнена недопущенням неефективного господарства.